

*Irsai Farkas László,
történész – muzeológus, Koszta József Múzeum,
doktorandusz – Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Történettudományi Doktori Iskola*

Irsai Farkas László

**A védelmező őrnagy – Karády Katalin és Ujszászy István kapcsolata,
részletkutatási eredmények alapján**

Absztrakt

Jelen publikáció arra tesz kísérletet, hogy a már feltárt Karády életmű részletei és az eddig nem kutatott adalékok alapján kiderüljön, tulajdonképpen, milyen szerepet tölthetett be a színésznő életében Ujszászy István vezérőrnagy, a magyar polgári kémelhárítás vezetője.

I. Bevezetés

Hangsúlyozni kell, hogy a történelem sokszor profánabb, civilebb élethelyzetből produkál olyan cselekményeket, amik a könyvekbe már egy 20. század eleji, romantikus leányregény eseménysorozatába illenek. Azért fontos ezt leszögezni, mert eddig igencsak púderillatú, lila bársonyos szerelmi viszonynak volt beállítva Karády Katalin és Ujszászy István kapcsolata. Ehhez elegendő megnézni Bacsó Péter *Hamvadó cigarettavég* című moziját, vagy más monográfiákat, cikkeket elolvasni.

A kutatói tézis megpróbál jóindulatúan ellentmondani ennek. Tény, hogy Ujszászy és Karády kapcsolatban álltak egymással. Visszaemlékezések, nyilatkozatok alapján az sem kétségbevonható, hogy a pesti színésznő menyasszonya volt a magasrangú katonatisztnek. De korrekt, tényszerű vizsgálat alapján, amennyiben az ember egymáshoz illeszti a történet azon részleteit, amelyek eddig ismeretlenek voltak, vagy szégyenlősen eddig csak átugrottak a történészek, akkor jóval árnyaltabb képet lehet kapni erről a kontaktusról. Olyan momentumokat, amelyeket a historikus feldolgozás megkövetelne ahhoz, hogy Karády és

Ujszászy kapcsolata tisztán átlátható legyen, azokat a történészek eddig merészen átlépték. Esetleg eltávolodva, álprüdériával egyszerűen félrefordították a fejüket a valós tényektől.

Felvezetésül Karády életének fontosabb epizódjai szerepelnek a tanulmányban, majd részletességgel kerül bemutatásra a kapcsolata Ujszászyval. Ezután következnek azon adalékok, amelyek pontosítani fogják a két ember kapcsolatának minőségét. Végül a tézissel meghatározott irányvonal mentén szerzett eredmények olvashatóak összefoglalásként.

II. Karády vázlatos életpizódjai

Egyed Zoltán újságíró felfedezettjének, Karádynak csak a film hozta el a vágyott sikert, mert a színházi belépője a Pesti Színházban kevéssé volt visszhangos 1939 tavaszán. Utána a Zilahy Lajos író tulajdonában működő Pegazus Filmvállalat leforgatta vele a *Halálos tavasz* című mozifilm főszerepét. Azonnal berobbant a köztudatba Jávor Pál partnereként.⁴ A *Népszava* kritikusa elragadtatva illette a fiatal színésznőt: „A színészek játéka közül messze kiugrik Karády Kataliné. Ennek a fiatal színésznőnek a hangja és arca a filmen kitűnően érvényesül és ha nagyobb gyakorlattal rendelkeznék, »kész« mozisínésznő lenne. A film eleinte döcögve indul, ezért részben Jávor Pál felelős, aki csak később válik valamennyire meggyőzővé.”¹

A Kőbányáról érkezett lány, ha nem is jutott el a világhírnévig, mint Édith Piaf, Greta Garbo vagy Marlene Dietrich, azért a két háború közötti időszaknak igazi csillaga lett itthon. 1939 és 1949 között, ha beleszámoljuk a kisebb alkotásokat is, huszonnégy alkalommal játszott főszerepet.² Mindösszesen a két év alatt tizenhárom alkotásban játszott³. Slágereit folyamatosan sugározta a rádió, tíz év alatt pedig tizenegy színpadi szerep jutott neki. Ez nem kisebbíti munkabírását, hiszen az általa játszott darabok hosszú szériákban futottak műsoron, nappal forgatott, este a bársonyfüggöny előtt fogadta a tapsokat. 1951 februárjában elhagyta Magyarországot⁴. Bécs, majd Svájc következett, 1952 márciusában Brüsszelből Brazíliába, először Rio de Janeiro-ba⁵, majd 1952 októberében São Paulóba költözött⁶, és kalap-üzletet

¹ Mónus Illés: *Halálos tavasz. Népszava*. 1939. december 23. 6. p.

² Ábel Péter (szerk.): *Új filmlexikon 1. A - K - Új filmlexikon 1.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1971. (Ábel, 1971.) 546-547. p.

³ Ábel, 1971.

⁴ Bános Tibor: *Karády minden titka. 1. A félelem éjszakája. Színházi Élet*. 2. évf. 1. szám. 1991. január 8. (Bános, 1991.) 56. p.

⁵ Karády 1952. március 17-én kelt rio de janeiroi bevándorlási okmánya: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-G58H-9MFS?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AKC65-628&action=view&cc=1932363> Utolsó letöltés dátuma: 2024. december 17. – Foglalkozásaként nem színésznőt jelölt meg, hanem szabót, és születési dátumként 1914-et diktált be.

nyitott Frank Irmával⁷. Érdekes módon harmadik élettársuk, Mohácsi Ilona, Karády egykori öltöztetőnője és színházi varrónője, ruhaigazítója csak 1952 júniusában követte őket Rio-ba⁸, és 1953 februárjában ment utánuk Sao Paulo-ba⁹. 1963-ban végre megkapta Karády az amerikai letelepedési engedélyt¹⁰, s New Yorkba költözött, ahol a Madison Avenuen nyitott kalapszalont barátnőjével. Az Egyesült Államokban néhányszor fellépett még, de valójában mindentől távol tartotta magát, ami film és színház.

III. Karády a háború utolsó hónapjaiban, és kapcsolata a kémelhárító főnökkel

Köztudott volt politikai körökben és a fővárosi művészvilágban, hogy Karády jegyese Ujszászy István vezérőrnagynak. A magasrangú katonatiszt Horthy államvédelmi osztályát, a polgári kémelhárítást vezette 1942 és 1944 között, majd jelentős szerepet játszott a kiugrási kísérletben is. Ez a háború utáni években vált csak mindenki számára nyilvánossá a sajtóban, előtte kevésszer voltak együtt, nem hivalkodtak a kapcsolatukkal. Nem is lehetett, hiszen Ujszászy házassági kérelmét a kormányzó egyenesen megtagadta.¹¹ Összesen két alkalom volt, amikor felvállaltan mutatkoztak. Először 1942 októberében, a Magyar Vöröskereszt kolozsvári ünnepi gáláján, majd 1943 karácsonyán, amikor Jávor Pál társaságában voltak együtt a Nemzeti Színház díszelőadásán.

⁶ Karády 1952. október 28-i bevándorlási okmánya Sao Paulóból: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G9XJ-M419?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AQVV9-PV4S&action=view&cc=2140223> Utolsó letöltés dátuma: 2024. december 17.

⁷ Frank Irma 1952. október 28-i bevándorlási okmánya Sao Paulóból: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-8966-MGQL?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AQVVSJ-6FCX&action=view&cc=2140223> és a rioi okmánya: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-G5YV-9H2K?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AKFFG-LWC&action=view&cc=1932363> Utolsó letöltés dátuma: 2024. december 17.

⁸ Mohácsi Ilona 1914. március 21-én született Észak-Erdélyben, Székelyhiden, és 1996-ban hunyt el Budapesten. A rioi bevándorlási okmánya itt: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-G5B1-9NTK?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3A27N4-WMJ&action=view&cc=1932363> Utolsó letöltés dátuma: 2024. december 17.

⁹ Mohácsi bevándorlási engedélye Sao Paulo-ba, 1953. február 2-i dátummal: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G9FC-Q96B?view=index&personArk=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AQKD5-9R59&action=view&cc=2140223> Utolsó letöltés dátuma: 2024. december 17.

¹⁰ Dr. Klár Zoltán: *Az "ÜLDÖZÖTTEK ÓRANGYALA" és ezért a mindkétszínű zsarnokság Üldözöttje: KARÁDY KATALIN letelepedési-engedéllyel New Yorkba költözött.* Az Ember. [New York] 38. évf. 5. szám. 1963. február 2. 1-3. p. (Klár, 1963.)

¹¹ Lips András: *A „(be)tiltott” és az elbeszélhetetlen. Karády-nosztalgia az 1970-es, 80-as években. Betekintő.* 2021/4. szám. 49-73. p. (Lips, 2021.)

A katonai vezetésben, a jobboldali és nyilas körökben komoly visszhangot váltott ki Ujszászy magánélete. Karády miatt baloldalinak tartották, elhajlónak, a jó ízlés ellen valónak ítélték és antifasisztának bélyegezték.¹² A visszaelmékezések szerint a hangoskodások teljesen kimerítették az inszinuációt, de politikailag Horthy számára mindez vállalhatatlan volt. Még akkor is, ha férfiként valószínűleg megértést tanúsított vezető tisztje felé, hiszen Ujszászy, az államvédelem vezetőjeként tételesen ismerte kormányzójának magánéletét: házassága mellett Horthy Sipos Lujza női fodrásszal, Bajor Gizi színésznővel, Lelbach Irénnel (Albrecht herceg első felesége), Edelsheim-Gyulai Lipótnéval (Horthy István mostohaanyósa), gróf Walterskirchennel és gróf Wenkheim Lajosnéval (született Teleki Mária grófnő) tartott fenn kapcsolatot.¹³ De a Karády-szál komolyan veszélyeztette a kormányzó politikáját.

A két ember inspiratíván hatott egymásra, énképüket erősítette és megfelelő tartást adott nekik, hogy a mozik csillaga és a magasrangú katonatiszt egy párt alkot a külvilág előtt. A nagykörösi születésű vezérőrnagyot fiatalkora óta kifejezetten hiú embernek ismerték, a külsőségek komoly szerepet játszottak nála. Kuthy László vezérkari ezredes, a katonai kémelhárítás vezetője 1950-ben az ÁVH-nak adott vallomásában hivalkodó embernek írta le. Tetszelgett abban, hogy nem egyszerűen katona, ő „katonai diplomata”, mert a hadi akadémia elvégzése után még diplomáciai tanfolyamot is végzett. Több visszaemlékezés megegyezik Kuthy beszámolójával, hogy Ujszászy nyájas modorú, akinek minden mozdulata megjátszott és betanult, hirtelen haragú, goromba. A beosztottjai féltek neki jelentést tenni, kiszámíthatatlan volt, mikor jön rá dühroham. Hízelt számára, ha alárendeltjei dicsérik. Felfelé törekvő ember hírében állt a vezérkaron belül. Minden alkalmat megragadott, hogy mehessen referálni a kormányzóhoz, a miniszterelnökhöz, vagy a külügyminiszterhez a legapróbb dolgokban is.¹⁴ Évtizedekig a katonai diplomáciában jeleskedett, imádta az estélyeket, a külföldi kiküldetéseken való részvételt, jól beszélt a cseh, lengyel és szerb nyelveket, valamint az angolt, a franciát, és a németet¹⁵, bár a katonai személyi nyilvántartó

¹² Lips, 2021.

¹³ *Vallomások a holtak házából: Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései* (szerk. Haraszti György). Corvina Kiadó Kft. Budapest, 2007. 317. p.

¹⁴ ÁBTL. 2.1. II/30-b. 1-2. p.

¹⁵ Szakály Sándor: *A magyar katonai hírszerzés a kémelhárítás vezetői 1919-1945.* In.: Hausner Gábor (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza Emlékére.* Argumentum Kiadó. Budapest, 2005. 679. p.

lapja szerint a németet bírta a legtökéletesebben¹⁶. Karády státuszát igencsak emelte, hogy vőlegénye révén különleges beágyazottsága van a politikában, valamint a diplomáciai utakról finom ruhákat, egyedi kalapokat, Pesten beszerezhetetlen kozmetikumokat tud Ujszászy révén megkapni¹⁷. Karády magánéletének ezen részletét diszkrétan kezelte, ezért arra irányuló információk nincsenek, hogy az eljegyzésen kívül bármilyen jövőbeni tervei lettek volna Ujszászyval, csak annyi – Kuthy 1950-es vallomása alapján –, hogy az államvédelem vezetője komolyan szerelmes volt a színésznőbe. Megismerkedésükig a katonatiszt sohasem dohányzott, és megvetette az alkoholt. 1942-től viszont rászakott a cigarettára, több alkalommal ittasan érkezett reggel az irodába az estélyek után, és minden idejét, ha csak tehetette a menyasszonyával töltötte.¹⁸ Karády viszont többeknek segített és menekítettet őket a halál elől pontosan ennek a kapcsolatnak köszönhetően. Munkaszolgálatból G. Dénes György dalszövegíró-költőt hozatta haza¹⁹, és beszámolók szerint 20 kisgyermeket bújtatott lakásában, amelyért a Yad Vashem 2004. március 22-én a *Nemzetek Igaza* posztumusz kitüntetés adományozta számára, valamint megemlékezés olvasható róla az intézmény Becsületfalán²⁰.

1944 március közepétől Karády egyre nehezebb helyzetbe került. Ujszászyt a Gestapo elfogta, elhurcolták. A színésznőt 1944. április 18-án tartóztatták le, a németek három hónapig vallatták, egyes források szerint az összes fogát kiverték. Úgy tudni, hogy szabadulása után ágyban fekvő beteg volt 1945 nyarának végéig. A megaláztatások és a fizikai terror hatására idegösszeroppanást kapott. 1947/48-ban Kristóf Károly²¹ színpadi szerző és újságíró vállalkozott arra, hogy sorozatban közölje Karády

¹⁶ Szita Szabolcs: *Ujszászy István politikai pályafutása. Múltunk*. 2006/2. szám. (Szita, 2006.) 5. p.

¹⁷ Székely András: *Veszélyes viszonyok. Visszaemlékezések Karády Katalinra, Ujszászy Istvánra, a második világháborúra és a szovjet hadifogság éveire*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Budapest, 2017. (Székely, 2017.) 34-36. p.

¹⁸ ÁBTL. 2.1. II/30-b. 1-2. p.

¹⁹ Székely, 2017. 21. p.

²⁰ A kitüntetés tételazonosítója: 4438766. <https://collections.yadvashem.org/en/righteous/4438766> Utolsó letöltés dátuma: 2024. november 28.

²¹ Kristóf Károly (szül. Löbl Sámuel, 1904-1994) mértékadó lexikonokban nem szerepel, pedig a *Ma Este*, a *Színházi Élet*, az *Estlapok*, 1945 után a *Világ*, a *Kis Újság*, és az *Esti Hírlap* színikritikusa volt. Nevéhez fűződik az első, 1925-ben megjelent magyar keresztretjvény. Több slágerszöveget, és filmforgatókönyvet, rádióoperettet és könyvet írt. Operafordításai: *Szerelmi bájital* (Donizetti), *Don Quijote* (Massenet), *Porgy és Bess* (Gershwin). A MÚOSZ Aranytollas újságírója volt. OSZMI adatlapja: <https://szinhaztortenet.hu/record/-/record/OSZMI7800>. Utolsó letöltés dátuma: 2024. november 30. Továbbá *Búcsúznak. Kristóf Károly. Muzsika*. 1994. szeptember 1. 49. p.

kálváriáját. Ez a szabadelvű Polgári Demokrata Párt²² lapjában, a szabadkőműves Supka Géza²³ muzeológus-újságíró-politikus főszerkesztésében megjelenő *Világ*²⁴ című lapban volt olvasható folyamatosan 1947 karácsonyától²⁵. Az, hogy miért ebben az újságban került nyilvánosságra a beszámoló és kordokumentum, sejthető, hogy nem a színész nő politikai pártállása miatt, hiszen akkor már Zilahy Lajos és Szent-Györgyi Albert elnökle mellett a Szovjet-Magyar Művelődési Társaságban foglalt helyet²⁶. Lojalitásában az újságíróval való személyes kapcsolata lehetett a döntő, hiszen a zornaliszta két nagy slágert írt számára a háború előtt: az „idegenben keserűbb a sírás” kezdetű dalt, a *Honvágy*-at, és a *Gyűjtsen rá* című sanzont, amelyek igen népszerűek voltak akkoriban. Tehát több sikert is köszönhetett Kristófnak, amit talán a történetével próbált ellensúlyozni Karády. A díva sorsa ebből az alig ismert sorozatból ismerhető meg, mi történt vele pontosan 1944 tavaszán és a kora nyári hetekben. Más forrásokkal összevetve a tartalom hiteles, a visszaemlékezésben biztosan nincsenek eszközölt történeti torzítások, vagy életszerű és megbocsátható pontatlanságok, mint aki a megélt trauma miatt a távolból már homályosan idéz bizonyos részleteket és némely pontot a jelenben kiegészít, összeköt, vagy elválaszt, esetleg újra értelmezve a történéseket, véltlenül kissé ferdít a cselekménysorozaton. Itt nincs ilyen, Karády pontosan emlékezik, korrekten nyilatkozik Kristóf Károlynak.²⁷ A memoár lényegi összefoglalása következik.

²² A Polgári Demokrata Párt az 1944 végén megalakult Magyar Nemzeti Függetlenségi Front egyik alapítója volt. Magukat polgári, liberális, haladó szelleműeknek határozták meg. Politikai súllyal nem rendelkezett, az 1945-ös választásokon a 409 tagú országgyűlésbe két képviselőjük jutott be, 1947-ben három. Első elnökük gróf Teleki Géza volt 1945 márciusa és júliusa között, majd 1947-ig Szent-Iványi Sándor unitárius püspök, aki a párt tényleges operatív vezetését folytatta. 1949-ben feloszlatták magukat. Izsák Lajos: *A Polgári Demokrata Párt 1944-45-ben. Párttörténeti Közlemények*. MSZMP. Budapest, 1974. szeptember 3. 118-149. p. (Izsák, 1974.)

²³ Több forrás is konkrétan közli, vagy utal rá, hogy Supka Géza (1903-1956) 1910-től szabadkőművesként tevékenykedett, és 1945 után a Magyarországi Szimbolikus Nagypáhoy nagymestere volt. Bálint Gábor: *Supka Géza folyóirata, a Literatura (1926-1938)*. *Magyar Könyvszemle* 2004. 1. szám. 29-51; és Földes Anna: *Adalékok Móra Ferenc szabadkőműves pályafutásához*. In.: *Irodalomtörténet (Bóka László szerk.)*. 1960/1. Magyar Irodalomtörténeti Társaság. Budapest, 1960. 347-351. p.

²⁴ A napilap elsőként 1945. május 14-én jelenhetett meg. A szerkesztőség elvei szerint az újságot az 1910-től megjelenő, ugyanazon nevű (*Világ*), nyíltan szabadkőműves lap folytatásának szánták. Izsák, 1974. 128. p.

²⁵ Kristóf Károly: *Karády Katalin életregénye. A „Halálos tavasz” -tól a Gestapo fogságig*. *Világ*. 1947. december 14. - 1948. január 8.

²⁶ Siklós János: *Zilahy Lajos utolsó évei. A csillagokban élni: elbeszélések, tárcák. Népszava*. Budapest, 1986. 58-60. p.

²⁷ Kerényi Grácia költő, író és műfordító politikai működése miatt a Gestapo elfogta, 1944 tavaszán több alkalommal találkozott rabtársként Karádyval, amelyről *Testünk feltámadása* című könyvében írt a börtönnaplójában. A részletek teljesen egyeznek a Karády által közöltekkel. Kerényi Grácia: *Testünk feltámadása*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1982. Továbbá, Cenner Mihály színháztörténész adatközlése

A história 1944. április 18-án este kezdődött, amikor Karádynak telefonált az egyik barátnője, hogy vigyázzon, mert Kiss Ferenc üldözi őt, a Nemzeti Színház akkori igazgatója, nyilaspárti színész és a szakmai kamara elnöke. De aznap már több névtelen telefont kapott, fenyegették. Feszült volt, a háza körül²⁸ több alakot látott „ólálkodni”. A barátnő még elmondta, a baj vele, hogy baloldali kapcsolatai vannak és sok a zsidó barátja. Késő estére úgy döntöttek, hogy barátnőjével, Földi Mihály író özvegyével²⁹, és Ujszászy Istvánnal, hárman áteszik magukat éjszakára egy kecskehegyi, budai bérelt villába³⁰. Egész éjjel nem tudott pihenni az idegességtől. Mire nagy nehezen elaludt, negyed hat óra tájban arra ébredt, hogy rázzák, őt Gestapo-tiszt állt az ágyánál, a másik szobában Ujszászy üvöltött fájdalmasan, a németek már vallatták. Erőszakosan felöltöztették, átvitték autóval a svábhegyi Melinda Szállóba³¹, a Gestapo berendezett központjába. Reggel hat órára értek oda, egy harmadik emeleti szobába tuszkolták, majd rázárták az ajtót. Délután öt órakor kihallgatásra vitték egy földszinti helyiségbe, és egy bizonyos Klages³² nevű őrnagy fogadta, megnyerő modorral. Még egy SS egyenruhába öltözött tolmács tartózkodott harmadikként a helyiségben. Szelíd hangon németül Klages ezt kérdezte Karádytól: „Hol van a titkos rádióleadó állomása?” Karády nem értette a kérdést, sosem volt rádióállomása. A tisztnek meggyőződése volt az ellenkezőjéről, majd tovább kérdezett: „Milyen baloldali politikusokkal barátkozott?” Karády erre válaszul megjegyezte, hogy politikával sosem foglalkozott. A német ekkor már üvöltött vele, nyomdafestéket nem tűrően. Újra a rádiót követelte. Karády megint nemleges választ adott, akkor kapta az első pofont a tiszttől, de olyan erőt adott bele a német, hogy Karády ráesett az íróasztalra. A Gestapo ezután este átvitte a budapesti rendőrfőkapitányság Zrínyi

is megegyezik Ujszászy Istvánra vonatkozólag, amely részlet Karády történetével egyezik. Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 18. Kémnő filmen és fogházban. Színházi élet.* 1. évf. 19. szám. 1990. október 2. 49. p.

²⁸ Karády akkor a Kaas Ivor utca 9. (ma Nyáry Pál utca) számú ház első emeletén lakott. Kristóf Károly: *Karády Katalin életregénye. A „Halálos tavasz” -tól a Gestapo fogságig.* Világ. 1947. december 14. 4 p.

²⁹ Tschuk Jolán (1892 - 1944): 1926. december 24-től Földi Mihály író felesége. Származása miatt elhurcolták, 1944 szeptemberében halt meg Auschwitzban. Székely, 2017. 167. p.

³⁰ A villa a Felső Zöldmáli utca 29. szám alatt állt, Budán. Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 20. KA-RÁ-DY, az ellenálló. Színházi élet.* 1. évf. 21. szám. 1990. október 16. 61. p.

³¹ Itt Karády a pesti köznyelvet használta. A szálloda neve Hotel Mirabel volt, amelyet Kis Majesticnek, vagy Melinda Szállónak hívtak egyszerűbben. A Melinda út 24-26. szám alatt állt Budapesten, a Karthatuzi út 6. szám alatti nagy Majestic Szálló közelében. A nagyobb szálló Eichmann székhelye volt budapesti tartózkodása alatt. Szita Szabolcs: *A Gestapo Magyarországon a német megszállás után. Múltunk.* 2001/1. (Szita, 2001.) 64. p. Továbbá: Magyar Nemzeti Digitális Archívum: *Új-Majestic társas szálló.* Link: https://mandadb.hu/tetel/570452/UjMajestic_tarsas_szallo Utolsó letöltés dátuma: 2024. december 1.

³² Otto Klages SS-Hauptsturmführer (százados) vallatta Karádyt. Később, 1944. október 15-én, ifjú Horthy Miklós elfogása közben halálos sebet kapott. Szita, 2001. 64. p.

utcai épületébe. A többi politikai fogolytól elkülönítve kapta meg a kiürített orvosi szobát, Klages parancsának megfelelően. Nem volt ott se ágy, sem szék, se villany, csak a földön ülve virrasztott Karády, aki akkorra már letartóztatásban volt. Enni, inni nem kapott, hiába dörömbölt az ajtón. A földön próbált aludni, reggelre csípéseket érzett a karjain és az arcán. A helyiség tele volt poloskákkal. Három napig senki nem nyitotta rá az ajtót, étlen-szomjan, mosdás nélkül tartották. A negyedik napon az ajtónyíláson keresztül egy kockacukrot dobtak be neki. Utána nem sokkal egy magyar tiszt jelent meg az ajtóban és egy pokrócot hajított felé, majd újra rázárták a szobát. Még további öt napig tartották ott fogva, minden nap egy kockacukor az ajtón keresztül. Az ötödik naptól már olyan gyenge volt, hogy nem tudott lábra állni, inni továbbra sem kapott. Elmondása szerint Klages így akarta megtörni, hogy valljon, de továbbra sem tudta, hogy miért van bezárva. A nyolcadik napon csajkában levest kapott. Ereje már nem volt, a szájába öntötték. Utána megfogták és rabomobillal átvitték a pestvidéki törvényszék épületébe³³. Ott az ötödik emeleti 525-ös számú cellában tíz napig tartották, csak kevés levest kapott naponta. Többször megfordult a fejében az öngyilkosság, de nem tudott leugrani, mert az ablak rácsozva volt. Mindennap hajnali öt órakor tizedmagával sorakozó az udvaron, senki nem szólhatott hozzá, és nem is beszélhetett a többiekhez. Akkor látta, hogy vőlegénye, Ujszászy és barátnője, Földi Mihályné is ugyanott van rabsóítva. Rendre több óra várakozás után jelent meg egy gépjármű, hogy átvitték Svábhegyre, a Melinda Szállóba kihallgatásra Klageshez. A tolmács újra feltette a tiszt kérdéseit magyarul: „Külföldön kikkel találkozott? Miért járt Párizsban?” Válasz: „Csak kollégákkal, barátokkal találkoztam.” Klages folyamatosan verte, teljes erővel az arcába öklözött, ha földre került, akkor pedig rúgta. „Ez a kóstoló.” – jegyezte meg mosolyogva Klages. A harmadik héten a törvényszéki cellában egy magyar tiszt jelent meg. Közölte Karádyval, hogy másnap reggel ki fogják végezni. Egész éjjel nem aludt. Reggel érte jöttek. Géppisztolyos németek kísérték az udvarra. Újra érte jött a rabomobil és bevitték a Melinda Szállóba. Ám most egy másik német tiszt fogadta, aki nyájasabb, finomabb modorú volt. Leültette, cigarettával kínálta Karádyt, majd ugyanazokat a szokásos kérdéseket tette fel neki, mint az erőszakos Klages. Ugyanúgy nem tudott válaszolni a kérdésekre, amire a német azt felelte, hogy: „Maga menthetetlen. Fel kell akasztani. Golyót nem érdemel.”. Visszavitték a törvényszékre, ahol a cellába két fegyveressel már Klages várta. Átkutatták a szobáját, a priccs alatt két levelet találtak, amelyet Ujszászy írt neki. Ezért újra visszavitték a Melinda Szállóba. Már ekkor Klages szobájában volt, ahol két katona segítségével a tiszt hátul összekötözte Karády kezeit, majd a

³³ Az épület a Gyorskocsi utcai fogház volt Budapesten.

hajánál fogva lelógatták az erkélyről. Onnantól elsötétült minden. Arra ébredt, hogy véraláfutás az egész teste, kék-zöld mindenhol. Utána egyik nap hírt kapott, hogy a barátnőjét elvitték Németországba, nem látta többet. Közben minden éjszaka sortüzeket és kiáltásokat hallott az udvarról. Folyamatosak voltak a kivégzések. Akkorra már a reggel ötórai lemenetek elmaradtak, nem engedték az udvarra. Nyári meleg volt, amikor egyik nap levitték a törvényszék igazgatóságára azzal, hogy kiengedik, de rendőri őrizet alá kerül. Közölték vele, hogy zsidókkal, baloldaliakkal nem érintkezhet, különben azonnal kivégzik. Onnantól minden héten kedden kötelessége jelentkeznie a toloncházban, lakását csak bizonyos időközönként hagyhatja el. Az otlétekor még arra a kérdésre, hogy miért tartották fogva, az volt a válasz, hogy nem kellett volna zsidókkal barátkoznia. Akkor lett előtte világos, hogy Kiss Ferenc jelentette fel a Gestaponál, aki 1939-től volt a Színészkamara elnöke. 1942-ben ugyanis Karádyt perbe fogták³⁴, a zsidótörvények ellenére titkárként alkalmazta Réti Györgyöt, aki segédkezett kezelni a színésznő napi ügymenetét és ellátta a menedzseri teendőket. Akkor már Egyed Zoltánnal megromlott a viszonya, ezért kellett alkalmazni valakit, aki képes volt az ilyen jellegű feladatok ellátására. Az akkori ügyet is Kiss Ferenc generálta, ő tett feljelentést Karády ellen, mert Rétinek havi 150 pengő díjazást adott a munkájáért. Végül Karádyt 4.000³⁵ pengő büntetés fizetésére kötelezte a bíróság³⁶. A német megszállással tehát Kiss Ferenc úgy érezte elégtételt kell vennie, a pénzbírság nem volt kielégítő számára, újra feljelentette a mozicsillagot. Kiszabadulása után Karády úgy döntött, hogy felköltözik a kecskehegyi villába, ahonnan elvitte a Gestapo április 19-én hajnalban. Csak az elsötétítés után³⁷ látogatták a barátai, olyanok is megjelentek nála éjszaka,

³⁴ *Kiss Ferenc rendőrbíró elé állított a Réti színházi ügynökség vezetőit. 8 órai újság.* 1942. április 14. 6. p. (8 órai újság, 1942.)

³⁵ A Karádyt érintő bírság mértéke két évi átlagbérenek felelt meg. 1942-ben az átlagos évi munkáskereső 1.986 pengő volt Magyarországon. Dr. Farkasfalvy Sándor: *A gyáripár 1942-ben. Magyar Statisztikai Szemle.* 1943. 10-11. sz. 572. p.

³⁶ A per célkeresztjében nemcsak Réti György állt. Réti Lipót Pál újságíró 1893-tól belügyminisztériumi koncesszió útján kapott engedélyt színházi ügynökség üzemeltetésére. Két fia működött együtt vele, Réti István és György. Karády mellett Fényes Szabolcs zeneszerző, Dayka Margit és Mezey Mária színésznők is pénzbírságot kaptak az ítéletben. 8 órai újság, 1942.

³⁷ 1944. május 1. és 21. között este fél tíz órától volt érvényben a kötelező elsötétítés, majd május 22. és július 2. között este tíztől. A közvilágítási lámpák és a gépjárművek csökkentett világítással működhetek. Azokat a közüzemi lámpákat kikapcsolták, amelyeken a fényerősséget nem lehetett állítani. Légítámadás esetén a teljes elsötétítést azonnal végre kellett hajtani. MTI: *Az elsötétítés új rendje. Reggeli Magyarország.* 1944. április 30. 5. p. Továbbá, *121.600/el. 35-1944 HM rendelet - A légóltalmi elsötétítésnek 1944. évi május hó 1-jétől 1944. évi július hó 2-áig történő szabályozása. Budapesti Közlöny.* 1944:97. Továbbá, Jasztrab Péter János: *Az elsötétítés biztonsági aspektusai Magyarországon. 1. rész.* In.: *Alapvetések, teóriák a második világháborúban és az azt megelőző években. Műszaki Katonai Közlöny.* 2024/2. szám. Budapest, 2024. 44. p.

akik sárga csillag viselésére voltak kötelezve. Ruhát, pénzt kértek tőle, a körülményeihez képest próbált rajtuk segíteni. Nappal detektívek jártak benn nála, kívülről is figyelték a villát, és minden kedden reggel nyolc órakor jelentkezett a toloncházban. A rendőri szobában megalázóan viselkedtek vele. Kinevették, jelzőkkel illették. Hetekig járt oda. Egyik keddi reggel már ideggyengeség miatt nem bírt kikelni az ágyból. Kilenc órakor hat detektív jelent meg nála. Bevitték a rendőrségre, ahol a késése miatt nagyon megverték. Majd átvitték a rendőrorvoshoz, aki a jelenlévő férfiak előtt levetkőztette, megvizsgálta és semmi bajt nem talált rajta, egészségesnek nyilvánította. Este tíz óráig tarották ott fogva. Szabadon engedése után már nem mert visszamenni a Kecsehegyre, ismerősínél aludt, majd néhány nap után kivett egy szobát a Gellért Szállóban. A detektívek oda is utána mentek és kiköltöztették. Újra barátoknál volt kénytelen aludni. Közben élelmiszert próbált eljuttatni Ujszászynak, aki akkor már a Nádor laktanya fogja volt³⁸. A riportsorozat utolsó epizódjában Karády arról beszélt, hogy a bombázások közben³⁹, 1944 decemberében, amikor a szovjet csapatok körbe zárták Budapestet, az egyik este a baráti család lakásán nyilasok rontottak rá. Le akarták vinni a Dunához kivégezni, géppisztollyal kényszerítették, ám szerencséivel megmenekült. Két üveg konyak és a pénztárcájában található több ezer pengőnek köszönhetően.⁴⁰

A színésznő memoárjának fontos kiegészítése, hogy bár ő egyértelműen Kiss Ferencet jelölte meg az ellene irányuló 1942-es történet miatt, hogy Réti Györgyöt titkárként alkalmazta a különállónak minősített felekezetűekre vonatkozó törvényekkel szembe menve, de még legalább akkora problémát jelentett a faszálódó országban Karády népszerűsége: 1940-től egyre jelentősebb tömegek váltak rajongóivá a mozisztárnak, megalakultak a „KKKK” csoportok, a „Karády Katalint Kedvelők Klubjai”. Vidéken és a fővárosban összesen 136 működött az akkori Magyarországon. Ezeket a civil egyleteket a nyilas újságok antifasiszta gócnak hirdették 1942-től folyamatosan. A Magyar Távirati Iroda (MTI) főszerkesztői értekezleteinek jegyzőkönyvei által igazolható, hogy ezekről az egyletekről olyan pletykák erősödtek, amelyek 1943-ban egészen Kállay Miklós kormányának

³⁸ Ez egy politikai fedőtevékenység volt a magyar szervek részéről. Horthy kormányzó ezzel a Gestapo elől tartotta biztonságban Ujszászyt, nem adta ki a németeknek. Szita, 2006. 23-26.

³⁹ Budapestet 1944. április 3. és szeptember 20. között 14 alkalommal bombázta az USA az európai mediterrán térségben és a nyugat-európai részen állomásozó támaszpontokról a 8. és 15. Légi Hadseregével. Kicsit sarkosan fogalmazva tehát Budapest lakossága fél éven belül mindössze két hétig kellett rettegjen a levegőből érkező pusztítástól, azonban a légiriadók, zavarórepülések folyamatosan terhelték az idegeit, nem is beszélve a járulékos károkról. Oláh András Pál: *Az amerikai légierő Budapest elleni légitámadásai a II. világháború idején*. Belvedere Meridionale. 2019/3. Belvedere Meridionale Kft. Szeged, 2019. 102-103. p.

⁴⁰ Kristóf Károly: *Karády Katalin életregénye. A „Halálos tavasz” -tól a Gestapo fogságig*. Világ. 1947. december 14. - 1948. január 8.

miniszterelnöki sajtótitkárságáig értek. Vizsgálatot kértek: valóban igaz-e, hogy Kolozsváron 6.400 tagja van a klubnak, és a csoportnak külön köszöntésük van, a szív tája felől elinduló és felfelé ívelő jobbkéz-lendítés e kiáltás kíséretében: „Mindent Katalinért”. A miniszterelnök sajtófőnöke kérte a nyomozást. Cenzúrát rendelt el az MTI-nél, ha kiderül az információ hamissága.⁴¹ Az, hogy a klubok politikai színezetű működéséről ilyen hírek terjedtek el, nem zárható ki ebben sem Kiss Ferenc machinációja, de Karády fogva tartásának tehát nemcsak a Réti-per volt az oka, hanem a vélt, vagy valós antifasiszta működése, vagyis, hogy tulajdonképpen a karizmája miatt rövid időn belül egy ünnepelt művészé vált az országban. Vagyis ellenséges politikai organizátorként, provokátorként tartották fogva a németek 1944 tavaszán.⁴² Ezzel van az is összefüggésben, hogy letartóztatása előtt nem sokkal mutatták be a mozikban Karády *Machita* című filmjét, amelyet Mihály István és Pusztaszeri Margit forgatókönyve alapján Rodriguez Endre rendezett. A cselekmény szerint kémnőt alakít a fikcióban. Az alakítása annyira hiteles volt, hogy Pesten elindult utána a szóbeszéd, a főszereplő valóban egy kémnő, akinek otthoni zongorájában rádióállomás van elrejtve⁴³. A túl jól sikerült szerep miatt faggatta tehát a rádióról Otto Klages Gestapo-százados. A több kitaláció és igaztalan történet, de annyi bizonyítható, hogy Földi Mihályné barátnőjét a hátrányosító „sárga csillag” miatt 1942-től segítette bújtatni Karády, amelyhez a pályakezdő Gobbi Hilda segédkezett⁴⁴, aki a kommunista illegalitás tagja volt Major Tamás és Várkonyi Zoltán mellett. Ezekről igazgatójának, Kiss Ferencnek valószínűleg félinformációk alapján tudomása lehetett. Barátnőjének sajnos csak 1944 szeptemberéig sikerült túlélnie a hurcoltatásokat: meghalt Auschwitzban.

Az már kiderült, hogy április 18-án hárman menekültek el a kecskehegyi villába, Karády, a barátnője és Ujszászy. A barátnőt, Földi Mihályné Tschuk Jolánt a Gyorskocsi utcából Auschwitzba szállították, ahol 1944 szeptemberében elhunyt. A vőlegényt április 19-én hajnalban azonnal a törvényszéki fogdába vitték, kémtevékenység és árulás vádjával tartóztatták le. Ügyében a német Biztonsági Rendőrség különítménye járt el. Ott tartózkodása alatt Horthy több alkalommal kérte többek mellett Ujszászy kiadatását is, de a német szervek

⁴¹ Joó András: „...a háború szolgálatában”. *Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. - 1943. augusztus 25.* Napvilág Kiadó – Magyar Távirati Iroda. Budapest, 2007. 208. p.

⁴² Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 18. Kémnő filmen és fogházban. Színházi élet.* 1. évf. 19. szám. 1990. október 2. 51. p.

⁴³ Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 20. KA-RÁ-DY, az ellenálló. Színházi élet.* 1. évf. 21. szám. 1990. október 16. 62. p. (Molnár, 1990.)

⁴⁴ Molnár, 1990.

ezt megtagadták. Hosszú kihallgatások után ő is júniusban szabadult, mint a menyasszonya, feltehetően a kormányzó közbenjárásának köszönhetően. Szabadság helyett azonban hatósági fogságba helyezte a magyar vezetés a németek nyomására. Állomása a 10. számú honvédségi rabkórház volt, ahol néhány hétig kihallgatásokon vett részt, majd ténylegesen szabadon engedték. Ahogyan erről a megszállók értesültek, ismét le akarták tartóztatni. A Gestapo embereit látva villájának ablakából, a vezérőrnagy a hátsó kerten keresztül elfutva a kormányzóságon keresett menedéket, ahonnan Horthy testőrei biztonságos helyre szállították, a Kapisztrán téri Nádor laktanyába. Hivatalosan a magyar vezetés ezt úgy kommunikálta a németek felé, hogy Ujszászyt egyelőre a katonai telephelyen fogságban tartják, és a vádak alapján majd a magyar törvényszék elé áll. Időközben Vörös János vezérezredes, vezérkari főnök Karády vőlegényét nyugdíjaztatta⁴⁵, akit ekkor már a kaszárnyában látogathatta a menyasszonya. Szeptemberben átszállították a hűvösvölgyi Műszaki Akadémiára, ahol több egyező beszámoló szerint a kiugrási kísérletben szervezkedett. Ebben közvetítője Karády volt, és kapcsolata volt már az illegális Kommunista Párttal is. Rajk Lászlóval folytatott tárgyalásokat Ujszászy, a párt titkárával, amely körülmények megteremtése is Karádynak volt köszönhető. 1944. október 13-án és 14-én haditörvényszék elé állították katonatársaival együtt a vezérőrnagyot, miszerint angolszász hatalmak képviselőivel tárgyalt többedmagával, hogy egy különbéke megkötését készítsenek elő. A vádnak valós jogalapja nem volt, ezért felmentették a katonákat, de a politikai helyzet változása miatt – Szálasi hatalomra kerülése – a bíróság nem emelte jogerőre az ítéletet. Újra menekülni kényszerült, de akkor már a nyilasok elől.⁴⁶ A budapesti svéd követségen volt, onnantól dezetörként tartották nyilván, körözés alatt állt. Ez idő alatt néhányszor Karády titokban még látogatta. 1945 februárjában megadta magát a szovjet csapatoknak, akik a kazah és mongol határ melletti krasznojarszki hadifogolytáborba hurcolták. Onnantól a pár sosem találkozott egymással.

A kíméletes bánásmód⁴⁷ érdekében állítólag Ujszászy a táborban a dunai blokk létrehozására irányuló Habsburg-kísérletekről feljegyzéseket készített 1945-1946-ban a

⁴⁵ Ujszászy 1894-ben született, tehát csak ötven éves volt ekkor. Ez a nyugdíjazás valójában a katonai szolgálat alól történő felmentést jelentette. Az erről szóló határozat szerint Ujszászy, mint katona „fogyatékbba került”, vagyis leszerelték. HL HM Miniszteri Iroda 2572. sz. 6775. cs.

⁴⁶ Szita, 2006. 23-26.

⁴⁷ Ujszászy mindent elkövetett, hogy a táborigényekhez képest komfortot biztosítsanak neki és finomabb bánásmódban részesüljön. A szovjetekhez való lojalitását mutatva ezért feljegyzéseket készített, majd 1946-ban levélbe szerkesztette, amelyet így címezett meg: SZOVJET KORMÁNYNAK (Moszkva). Borsányi Julián: *A magyar tragédia kassai nyitánya*. München, 1985. 268. p; és Szita, 2006. 26-27. p.

moszkvai kormánynak⁴⁸. A levél szerzősége azért állítólagos, mert olyan mondatfüzéseket tartalmaz, amely életszerűtlen, hogy Ujszászytól származott volna, annak szóhasználata és politikai megállapításai miatt⁴⁹. Romsics Ignác még 1993-as kutatása szerint a katonatiszt tábor utáni sorsa ismeretlen⁵⁰. Ám néhány évvel később tudható volt, Ujszászy élete nem ért véget a szovjeteknél. Az 1996-tól működő Történelmi Hivatal, majd a jogutódjaként 2003-tól működő Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában (ÁBTL) kutatható belügyi iratok és a politikai rendőrség dossziéi által ismeretes, Karády egykori vőlegényét 1948-ban „háborús bűnösként” adták át a magyar hatóságoknak és került Budapestre. Itthon „Fekete Iván” néven tartották háziőrizetben súlyos cukorbetegséggel. Kihallgatása augusztus-szeptemberben történt, az utolsó dokumentum egy december 10-i keltezésű levél, amelyet Péter Gáborhoz intézett, az akkor újonnan létrehozott ÁVH intézményi vezetőjéhez. Sorai nyugtalanságot, szorongást mutattak, rossz egészségi állapotban volt, jövőjét illetően bizonytalankodott. Szita Szabolcs történész szerint, mivel utána sem fedőnévvel, sem Ujszászyként nem iktatott dokumentumot róla a Belügyminisztérium, arra lehet következtetni, hogy meghalt, vagy megölték. Annyi biztos tehát, hogy nem a szovjet táborban hunyt el, hanem Magyarországon. Szita adatközlője, Kornis Pál, aki az ÁVH-nál akkor alezredesi rendfokozatban volt, személyesen vett részt az 1945 előtti kémelhárító főnök megrendezett temetésén. Az oral historyban Kornis úgy fogalmazott, hogy ez összefüggésben lehetett azzal, miszerint Ujszászy az ÁVH-t segítette⁵¹. A közlés nem tekinthető hipotézisnek, ugyanis az Államvédelmi Hatóságot 1948. szeptember 10-én hozták létre, amelyet 1953-ig vezetett Péter Gábor, és előtte altábornagyi rendfokozatban a politikai rendőrséget irányította 1945-től, így érthetővé válnak az ÁBTL idevonatkozó iratainak információi: 1948 augusztus-szeptember között Ujszászy beszámolókat írt Péter Gábornak a Horthy-korszakban betöltött kémtevékenységéről, és az akkori állambiztonsági szervezeti működéséről. Összesen 17 db füzetet írt tele Péter Gábornak⁵² a magyar katonai hírszerzésről (2. VKF. Osztály) és az

⁴⁸ A levél szerzősége nem bizonyított. Az Ujszászy Istvánnak titulált, a hadifogolytáborban írt feljegyzése, levele 1993-ban került Moszkvából Budapestre. Szerkesztett változata 1993. május 22-én jelent meg a Magyar Nemzetben (16. p.) *Ujszászy István vezérőrnagy vallomása szovjet fogságban* címmel.

⁴⁹ Idézet az Ujszászynak titulált levélből, ami kétségesé teszi, hogy ilyet leírhatott egyáltalán a magyar katonatiszt: „(...) „a reakciók amerikai körök és a Vatikán által vezetett katolikus egyház támogatását bíró monarchista elemek (...)”. MURÁNYI Gábor: *Feljegyzési ajándék. Heti Világgazdaság*, 2002. november 23. 87. p.

⁵⁰ Romsics Ignác: *Egy kémfőnök életútja. Magyar Nemzet*. 1993. május 22. 16. p.

⁵¹ Szita, 2006. 29-30. p.

⁵² ÁBTL. 4.1. A-414/5.

háború előtti államvédelmi központról, 56 féle külön témában és megközelítéssel. Mivel az iratokban szereplő említett egykori államvédelemben dolgozó személyek, Ujszászy egykori beosztottjai később az ÁVH-ban kaptak feladatokat⁵³, valószínű, hogy a hírhedt intézmény felépítése a jegyzetek alapján került kialakításra, így Péter Gábor nyomására a kiépülő kommunista rendszer felhasználta Ujszászy tudását.⁵⁴

IV. Adalékok a Karády-storyhoz

Az egyik újságíró Földi Mihály író halála után, Földi Mihályné lakásán Karádyékot együtt találta⁵⁵. „A két barátnő egymásra borulva zokogott”⁵⁶ – írta visszaemlékezésében Rónai Mihály András újságíró, a barát, aki a haláleset miatt próbált volna segédkezni, de már ott volt a barátnője. A visszaemlékezés szerint tehát Földi Mihályné már akkor is jelen volt Karády életében, amikor az író férj meghalt. Ennek dátuma 1943⁵⁷. Finoman, okosan még színek nélkül közli Rónai továbbá, de egyértelműen: „Talpig nő volt Karády, a férfiak mániáival nem sokat törődött (...)”⁵⁸. Földi Mihályné Tschuk Jolán – akivel együtt menekültek később a kecskehegyi villába Ujszászyval 1944. április 18-án este a Gestapo elől – elszakíthatatlan segítője, mentora, élettársa volt Karádynak. Tanácsokkal látta el a színésznőt hétköznapjaiban, nem engedte például, hogy megszülessen a szerződés Egyeddel 1939-ben. Megóvta őt a kihasználástól. Tehát kapcsolatuk már jóval hamarabb kezdődött. Annyira kötődtek egymáshoz, hogy a barátnő rendezte be Karády Kaas Ivor utcai lakását is⁵⁹, még a bútorokat, és a szőnyeget is ő választotta ki. Jó ízlésű, okos nő, a befutott sztárt onnantól ő menedzselte, Egyed Zoltán kívül rekedt az üzleti lehetőségen. Így már érthető, hogy Karádynak, miért volt fontos bújtatnia barátnőjét 1944 tavaszáig, amelyben Gobbi Hilda volt segítségére. Ez több mint teória, hiszen Székely András hazatért hollywoodi producer is

⁵³ ÁBTL. 4.1. A-414/5; és ÁBTL: 4.1. A-857.

⁵⁴ ÁBTL. A – 414/1–6; továbbá: Szita, 2006. 29-30. p; és Haraszi György: „Fekete Iván” az állambiztonsági szervek fogságában. *História*. 2002/8. 28. p.

⁵⁵ Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 12. Megsemmisítő rosszindulat. Színházi Élet*. 1. évf. 12. szám. 1990. július 1. 38. p.

⁵⁶ Rónai Mihály András: *Nosztalgia? Népszabadság*. 40. évf. 13. szám. 1982. január 16. 16 p. (Rónai, 1982.)

⁵⁷ Földi Mihály (1894-1943). Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon* 1. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1967. 533. p.

⁵⁸ Rónai, 1982.

⁵⁹ Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 7. A párbaj. Színházi Élet*. 1. évf. 12. szám. 1990. május 27. 38. p; és Molnár Gál Péter: *Karády minden titka 12. Megsemmisítő rosszindulat. Színházi Élet*. 1. évf. 12. szám. 1990. július 1. 38. p.

alátámasztotta, mindkét nő szoros kapcsolatban volt Karádyval⁶⁰. Amikor arra a kérdésre, hogy Karády magánélete mennyiben tért el az átlagostól, úriemberként annyit válaszolt Székely, hogy: „Nem tartottam a gyertyát. Ő nem úgy viselkedett, ahogy annak idején nagyon sok meleg nő. Nem, ő mindig büszkén viselkedett.”⁶¹ Evvel már az is tisztázható, hogy a baloldali körökkel, miként lépett kapcsolatba Karády, hogyan tudta megszervezni Ujszászynak a Rajk Lászlóval történő tárgyalást 1944 októberében. Gobbi, a Nemzeti Színház fiatal karakterszínésznője az illegális kommunista mozgalom tagja volt. Ahhoz, hogy politikai támadhatóságát az érzékeny magánéletén keresztül érteni lehessen még Karádynak, ismerni kell, hogyan fogadták például pályakezdőként a Vígszínházban. A néhány hónapos „gyorstalpaló” után Greguss Zoltán oldalán szerelmes nőt játszott Egyed Zoltán felfedezettje az egyik legnépszerűbb, polgári, belvárosi színpadon, ezért persze, hogy Muráti Lili forrt a dühtől. A társulati tag irigységét nem tudta palástolni, amelynek az egész színházi társalgó a tanúja volt. A Zoe-darab főszereplőjéhez így szólt: „Hallom drágám: meleg vagy!”⁶²

Egyed Zoltánra tehát már nem szorult a díva, önjáró lett, ott volt helyette koordinátorként Földi Mihályné, Jolán. De a színházi menedzser ebbe nem nyugodott bele.

Az 1942 február utolsó napjaiban megjelent pesti napilapokból arról lehetett értesülni, hogy Karády és Egyed összevesztek. Pontosabban, a nő felperesi keresetett indított, mert a tudósítás szerint Egyed olyan levelet írt Karádynak, ami jogalapot nyújtott a per megindítására. Utána napokkal bocsánatot kért a vádolt színlapíró. Viszont attól kezdve nem mert színpadra lépni Karády, csak filmezett. A kamera mellett nem volt élőben ott a közönség, nem lehetett felkiabálni a színpadra. Rettegett Egyed fenyegetésétől, hogy esetleg nyilvánossá válnak olyan részletek az életéből, amelyek nehezen vállalhatóak. Így válik érthetővé: nemcsak imponáló volt, hogy Ujszászy udvarolgat neki és jegyben járnak, hanem komoly védelmet nyújtott a honvéd vezérkar államvédelmi főnöke. Így válik életszerűvé, hogy Egyednek nem maradt más hátra, mint a bocsánatkérés. Ki mert volna piszkálódni a magyar titkosszolgálat vezérőrnagyával?⁶³ 1990-ben ez a levél előkerült, ami által tisztázottnak tekinthető ez a mozaikrészlet is. Még az 1942-es bírósági perben igazságügyi

⁶⁰ Gobbi Hilda 1945 után a sajtótól függetlenül, de perszónálisan már nyíltan vállalta, hogy Temessy Hédi színésznővel élt együtt, majd később Galgóczi Erzsébet írónővel. Major Tamás ennek okán száműzte évekre a Nemzetiből a József Attila színházba. A szocialista erkölccsel összeegyeztetetlennek ítélte Gobbi választását.

⁶¹ Székely, 2017. 113. p.

⁶² Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 7. A párbaj. Színházi Élet.* 1. évf. 12. szám. 1990. május 13. 43. p.

⁶³ Több publikációban Ujszászyt a kémelhárítás vezetőjének írják el. Ám pontosítani szükséges: a vezérőrnagy az államvédelem belső hírszerzési ügyeinek volt a vezetője. A kémelhárítás katonai vezetője ebben az időszakban Kuthy László vezérezredes volt.

szakértő hitelesítette a levél hátoldalán, hogy Egyed kézírása szerepel a papíron, mert a levélen nincs címzett, és nincs aláírás vagy szignó⁶⁴. A levél tartalma még jobban érthetővé teszi Karády későbbi zsarolhatóságát, amiből több más mellett kiderül, hogy Egyed fenyegető levele előtt már Karády próbálta enyhíteni a kettejük között fennálló feszültséget, sőt jelezte számára, hogy a kémelhárítás vezetője a jegyese, amit pajzsként helyezett maga elé. De a levél írója ezt nem tartotta fegyverténynek, arra apellálva, hogy amit ő tud, attól Ujszászy is idegenkedni fog és kiesik menyasszonya a katonai védelemből: „Kedves öregem. Kénytelen vagyok kézzel írni, mert amit elmondandó vagyok, azt mégsem akarom diktálni idegennek. Kértem tegnap a telefonszámodat, hogy ne kelljen megint kihagyjalak egy reprezentatív karácsonyi riportunkból, azoknak a vezetőknek a sorából, akik között persze te már régen nem vagy bent, csak te ezt még nem látod és nem vagy hajlandó tudomásul venni. Ez annyival tragikusabb, mert a közönség már rég észrevette. De minthogy te legutolsó leveledben szolidaritást kérsz és vársz — én még mindig szolidáris akarok lenni; bár nem tudom, hogy miért, minthogy, te egyáltalán, nem bírsz szolidaritást tanúsítani. Azt írtad, hogy — kvázi nem barátkozhatsz velem, mert »kötelezettséged« van egy férfival⁶⁵. Milyen kötelezettséged? Netán morális? Mert az ember csak morálisokból részesít előnyben valakivel szemben valakit. Hát ha igen, akkor kérdelem, hogy kinek tartozol te több kötelezettséggel, mint nekem?! Hiszen én téged mégiscsak egy nyilvános találkahely szerelmi piacáról emeltelek ki, nevet adtam neked, pályát, kenyeret, foglalkozást, keresetet adtam a kezédbe, végtelen erőszakkal keresztül vittem, hogy a Vígszínház szerződöttes, az első filmszerepedet én szereztem, hát akkor kivel szemben lehetnek neked elsőbb kötelezettségeid mint velem szemben?! Még az éhalódás⁶⁶ (!) árán is! Hát kivel szemben lehet neked nagyobb regárdod⁶⁷, mint velem szemben, aki presztízsemmel és energiámmal, erőszakosan emberi lehetőséget nyújtottam neked arra, hogy a társadalomban helyet foglalhass, hiszen te mégiscsak egy közismert aufführongy⁶⁸ voltál, egy mocskos prostituált, akit minden utcáról felkerült jött-ment megkaphatott, ha lefizette a tarifát Binétnénél? Hát akkor te mersz kötelezettségről beszélni mással szemben?! Ennyi. Ha pedig szolidaritást kérsz és vársz, akkor

⁶⁴ Pusztaszeri Ferenc, kir. törvényszéki és kir. járásbírók hites írásszakértője, aki hivatalos aláírásával igazolta, hogy a levél Egyed Zoltán kézírásával készült. Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 15. Haragos és szelídebb húrokon. Színházi Élet*. 1. évf. 15. szám. 1990. július 22. 42. p.

⁶⁵ Ujszászy István vezérőrnagy.

⁶⁶ Éhenhalás.

⁶⁷ Figyelmed, megbecsülésed.

⁶⁸ Kíartott.

tudjál annyit, hogy ha én már úgy elaljasodtam, hogy mindezzel nem törődöm és szájalomból még mindig akarok neked segíteni — legalább mutasd, hogy valami kapcsolat volt, vagy van közöttünk és tettesd magad, te hülye, próbálj ember is lenni és nemcsak ordas k***a — s ha kérlek, hogy hívj fel, akkor tartsd ezt kutyakötelességednek, mert különben meg fogom keresni (s ha megkeresem, meg is találom) a módját, hogy kitapossam a beleidet. Szar. Még ez az év, azután elmerülsz. S akkor foglak könyörtelenül leköpni, mint ahogy Földiné⁶⁹ látja a saját sorsát. S éppen ez az, amit még mindig — én nem akartam.”⁷⁰

A háború sújtotta fővárosi közállapotok nem tették lehetővé, hogy mára pontosabb információk álljanak rendelkezésre, hogy teljesen látni lehessen az eddig közölt részletek mellett, Karádynak, milyen kapcsolatai voltak a politikával, a kommunistákkal, a szovjet csapatokkal, és a hazánkban szolgálatot teljesítő külföldi hírszerzéssel. Az, hogy miként és kivel találkozott 1944 végén és 1945 elején kikkel tartotta a kapcsolatot sajnos a történelem homályába vész. A Budapesti Rendőrfőkapitányság Államrendészeti Osztályának⁷¹ releváns iratai⁷², amelyek tudnának erről „beszélni” már nem fellelhetőek. Ami Karády Katalin és Ujszászy István nevéen található dosszié, az egy iktatószámom van az 1944-es dátumozású mutatókönyvben (9321), de már nem létezik az állományban. Fogyatékban, selejtezésben nem szerepel. Tehát bizonyított, hogy a magyar hatóságok megfigyelték őket és kartont vezettek róluk. 1944 késő őszeig még az államapparátus (a helyi közigazgatás) is precízebben működött, ráadásul együtt a magyar és német szervekkel, a rendőrséggel és csendőrséggel.⁷³ Ám a papírok eltűnésére csakis elképzelések vannak: Budapest ostromakor a szovjet hadsereg a budapesti, I. kerületi Sziklakórházban egészen 1945 tavaszáig a hivatali iratanyagokat fűtőanyagként használta⁷⁴, így praktikus okokból valószínűleg ez az akta is tüzelőnek lett használva.

⁶⁹ Földi Mihályné, Tschuk Jolán.

⁷⁰ Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 11. Tombol a hoppon maradt. Színházi Élet*. 1. évf. 11. szám. 1990. június 24. 43. p.

⁷¹ 1945-től Politikai Osztályként látta el ugyanazon funkciót a fővárosi kapitányság rendőrosztaga.

⁷² BFL – BRFK Államrendészeti és Politikai Osztályának iratai. VI. 1. D. 1; 3; 4. doboz.

⁷³ Pásztor Cecília - Tyeivicska Árpád: *Senkiföldjén - Dokumentumok a Nógrád megyei zsidóság holocaustjáról - Adatok, források és tanulmányok a Nógrád megyei levéltárból* 45. Nógrád Megyei Levéltár. Salgótarján, 2004. 84. p.

⁷⁴ A Budapest Főváros Levéltár tudományos munkatársának, és kutatói referensének, Korinek Tamás személyes beszámolója. Adatközlés: Budapest, 2024. szeptember 26.

Az biztosra vehető, hogy semmilyen szállal nem kötődött Karády a Horthy-féle, és a későbbi Szálasi-klientúrához, azon kívül, hogy magánéleteleg Ujszászy István védelme alatt állt 1944 tavaszáig.

V. Összegzés

Ujszászy István kedvesének, Karády nehezített sorsában a sikerekkel övezett kurdarcoknak három fő összetevője volt: a magyarországi hatalmi változások, a hazai színház-és filmtörténet együtt alakulása a társadalmi elvárásokkal, és a magánélete. Ezek közül egy is bőven elegendő lett volna ahhoz, hogy „Golgotát járjon”. Nála a problémák háromszorosan voltak jelen egyszerre. Akkor indult el a karrierje, amikor Hitler hatalomra tört.

Ez a csábos külsejű, kiváló orgánummal rendelkező, fotogén pesti nő egyre befolyásosabb lett, egyre magasabb körökben találta magát ünnevelt dívaként, és mind jobban kompromittálódott, amelyet nem volt eszköze kivédeni. Bár, sokáig bizonyosan védelmet jelentett számára, hogy a polgári kémelhárítás főnöke gyűrűjét hordja a kezén.

Karády emlékezetes slágerének visszatérő sorai a *Halálos tavasz*-ban: „Ez lett a vesztünk, mind a kettőnk veszte...” Az idézet nem véletlen. Végzete, disszidálásának oka, hogy ami az amerikaiaknak Greta Garbo, a németeknek Marlene Dietrich vagy Zarah Leander, az volt nekünk Budapesten és a vidéki Magyarországnak Karády Katalin. Édith Piaf azért nem illik a sorba, mert neki Marcel Cerdan bokszbajnokkal volt viharos a szerelme, majd hozzáment Jacques Pills énekeshoz, később Théo Sarapoval kötötte össze az életét, vagyis csak a férfiak bűvöletében élt. Greta Garbo és Marlene kapcsolata pedig ismeretes volt mindenki számára, magánéletük rejtett részletei Karády életében párhuzamosságot mutat. Zarah Leander a náci diktatúra filmsillaga volt, a hitleri időszak vezető művésze. Karády ebben Leanderhez hasonlított, azzal a különbséggel, hogy a pesti színésznőt tévesen azonosítottak politikai magatartással és kollaborációval.

1990 óta több fényes borítás, színes könyv került forgalomba rengeteg zsánerfotóval, Jávor oldalán mutatva Karádyt, jelentek meg tanulmányok és cikkek Karády és Ujszászy kapcsolatáról, de mint az előbbi oldalakból érzékelhető, több még nem kutatott részlet hiányzott, hogy a szóbeszéd, a pletyka és a színházi történetek könnyed műfajából kiemelhető legyen a kapcsolatuk.

A második világháború végéig a magyar „társadalmi önkép” a keresztény formák és rítusok szerint alakult: a férfi a családfenntartó, a nő az anya, a családösszetartó erő. „Mária országában” Karády létezése pontosan ennek mondott ellent. Filmjeiben, és a róla terjedő hírek az emancipált, férfire rá nem szoruló, egyenrangú, vagy inkább felsőbbrendű egyén, aki a családközpontú gondolkodástól távol áll. Az önmegvalósítás mintaképe. Egy liberális pesti

nő. Első filmje után nem véletlenül törtek be utcai kirakatokat és prédikáltak ellene a templomokban. Kanczler-Karády magánéletét megismerve Ungvári Tamás sorai végképp ideillenek: „Karády Katalin életírói szépítik, holott ebben nincs szégyen: a díva a szerelem minden formáját gyakorolta, férfiakkal és nőkkel vegyest.”⁷⁵ Éppen ezért bír értékkel jelen kutatás, mert a magánéletének titkait kutatva nyilvánvalóvá válik, hogy az ismert történésekkel, ha összeillesztésre kerülnek Karádynál a liberális, erősen materialista, sikerben és anyagiakban mérhető értékrendje, erősen feltételezhető, hogy Földi Mihályné barátnője mellett Ujszászy István inkább csak védelmezőként volt jelen a díva életében és nem érzelmi társként.

⁷⁵ Ungvári, 2011.

Felhasznált irodalom

Irattár, levéltár

ÁBTL. 2.1. II/30-b. 1-2. p.

ÁBTL. 4.1. A-414/1-6..

ÁBTL: 4.1. A-857.

BFL – BRFK Államrendészeti és Politikai Osztályának iratai. VI. 1. D. 1; 3; 4. doboz.

HL HM Miniszteri Iroda 2572. sz. 6775. cs.

Könyv

Ábel Péter (szerk.): *Új filmlexikon 1. A - K - Új filmlexikon 1.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1971.

Joó András: „...a háború szolgálatában”. *Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. - 1943. augusztus 25.* Napvilág Kiadó – Magyar Távirati Iroda. Budapest, 2007.

Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1967. 533. p.

Kerényi Grácia: *Testünk feltámadása.* Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1982.

Székely András: *Veszélyes viszonyok. Visszaemlékezések Karády Katalinra, Ujszászy Istvánra, a második világháborúra és a szovjet hadifogság éveire.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Budapest, 2017.

Vallomások a holtak házából: Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései (szerk. Haraszi György). Corvina Kiadó Kft. Budapest, 2007.

Folyóirat

121.600/eln. 35-1944 HM rendelet - A légmentesítésnek 1944. évi május hó 1-jétől 1944. évi július hó 2-áig történő szabályozása. *Budapesti Közlöny. 1944:97.*

Bános Tibor: *Karády minden titka. 1. A félelem éjszakája.* *Színházi Élet.* 2. évf. 1. szám. 1991. január 8. (Bános, 1991.) 56. p.

Búcsúunk. *Kristóf Károly.* *Muzsika.* 1994. szeptember 1. 49. p.

Dr. Farkasfálvay Sándor: *A gyáripár 1942-ben.* *Magyar Statisztikai Szemle.* 1943. 10-11. sz. 572. p.

Földes Anna: *Adalékok Móra Ferenc szabadkőműves pályafutásához.* In.: *Irodalomtörténet (Bóka László szerk.). 1960/1.* Magyar Irodalomtörténeti Társaság. Budapest, 1960. 347-351. p.

Haraszi György: „*Fekete Iván*” az állambiztonsági szervek fogságában. *História.* 2002/8. 28. p.

Izsák Lajos: *A Polgári Demokrata Párt 1944-45-ben. Párttörténeti Közlemények.* MSZMP. Budapest, 1974. szeptember 3. 118-149. p.

Jasztrab Péter János: *Az elsötétítés biztonsági aspektusai Magyarországon. 1. rész.* In.: *Alapvetések, teóriák a második világháborúban és az azt megelőző években.* *Műszaki Katonai Közlöny.* 2024/2. szám. Budapest, 2024. 44. p.

Lips András: *A „(be)tiltott” és az elbeszélhetetlen. Karády-nosztalgia az 1970-es, 80-as években.* *Betekintő.* 2021/4. szám. 49-73. p.

Molnár Gál Péter: *Karády minden titka 12. Megsemmisítő rosszindulat. Színházi Élet.* 1. évf. 12. szám. 1990. július 1. 38. p.

Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 11. Tombol a hoppon maradt. Színházi Élet.* 1. évf. 11. szám. 1990. június 24. 43. p.

Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 12. Megsemmisítő rosszindulat. Színházi Élet.* 1. évf. 12. szám. 1990. július 1. 38. p.

Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 15. Haragos és szelídebb húrokon. Színházi Élet.* 1. évf. 15. szám. 1990. július 22. 42. p. Bálint Gábor: *Supka Géza folyóirata, a Literatura (1926-1938). Magyar Könyvszemle 2004.* 1. szám. 29-51.

Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 18. Kémmő filmen és fogházban. Színházi élet.* 1. évf. 19. szám. 1990. október 2. 49. p; 51. p.

Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 20. KA-RÁ-DY, az ellenálló. Színházi élet.* 1. évf. 21. szám. 1990. október 16. 61. p; 62. p.

Molnár Gál Péter: *Karády minden titka. 7. A párbaj. Színházi Élet.* 1. évf. 12. szám. 1990. május 27. 38. p; 43. p.

Oláh András Pál: *Az amerikai légiőrő Budapest elleni légitámadásai a II. világháború idején.* Belvedere Meridionale. 2019/3. Belvedere Meridionale Kft. Szeged, 2019. 102-103. p.

Szakály Sándor: *A magyar katonai hírszerzés a kémelhárítás vezetői 1919-1945.* In.: Hausner Gábor (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza Emlékére.* Argumentum Kiadó. Budapest, 2005. 679. p.

Szita Szabolcs: *A Gestapo Magyarországon a német megszállás után. Múltunk.* 2001/1. 64. p

Szita Szabolcs: *Ujszász István politikai pályafutása. Múltunk.* 2006/2. szám. (Szita, 2006.) 5. p.

SZOVJET KORMÁNYNAK (Moszkva). Borsányi Julián:
A magyar tragédia kassai nyitánya. München, 1985. 268. p

Újság

Dr. Klár Zoltán: *Az "ÜLDÖZÖTTEK ÓRANGYALA" és ezért a mindkétszínű zsarnokság Üldözöttje: KARÁDY KATALIN letelepedési-engedéllyel New Yorkba költözött.* Az Ember. [New York] 38. évf. 5. szám. 1963. február 2. 1-3. p. (Klár, 1963.)

Kiss Ferenc rendőrbíró elé állított a Réti színházi ügynökség vezetőit. *8 órai újság.* 1942. április 14. 6. p.

Kristóf Károly: *Karády Katalin életregénye. A „Halálos tavasz” -tól a Gestapo fogságig.* Világ. 1947. december 14. - 1948. január 8.

Mónus Illés: *Halálos tavasz. Népszava.* 1939. december 23. 6. p.

MTI: *Az elsötétítés új rendje. Reggeli Magyarország.* 1944. április 30. 5. p.

MURÁNYI Gábor: *Feljegyzési ajándék. Heti Világgazdaság,* 2002. november 23. 87. p.

Romsics Ignác: *Egy kémfőnök életútja. Magyar Nemzet.* 1993. május 22. 16. p.

Rónai Mihály András: *Nosztalgia? Népszabadság.* 40. évf. 13. szám. 1982. január 16. 16 p.

Summary

The present publication attempts to reveal, based on the details of Karády's biography and the previously unexplored additions, what role Major General István Ujszászy, the head of the civil counterintelligence, could have played in the life of the actress.